

СЕМИОТИЧНИ МЕТОДИ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЗНАЧЕНИЕТО

Иван Касабов

Нов български университет,
София, България

Класическите методи за изследване на значението като: *интуитивно-дистрибутивен анализ, компонентен анализ, психолингвистичен експеримент*, както и *методи и принципи на лингвистичното (лексикографско и компютърно) моделиране* в семантиката и лексикографското конструиране с речниците като лексико-семантични модели вече са представени другаде¹. Показана е вече и организацията на лексиката по *семантични парадигми и лексико-семантични полета*², структурирани чрез противопоставянния (опозиции) по семантични признаци. Структурната организация на лексико-семантичните полета е представена в обща система, конструирана в споменатия *Семантичен речник-минимум*, въз основа на който по същите теоретични принципи е създаден *Универсален енциклопедичен речник* (Касабов, Симеонов, т. I 1999 и т. II 2003), съдържащ 10 000 заглавни лексикални единици. Те са организирани в 45 терминологични полета (с 80 подполета) според специфичната им принадлежност към съответните научни области. Всяка заглавна лексикална единица е разделена на три части – терминологична, същинска лингвистична и образно-метафорична. В първата част тя се дефинира като *terminus technicus*, във втората – като *всекидневно (общоезиково) значение* и в третата – чрез нейното *метафорично (или неконкретно) значение*.

Семиотичните методи за изследване на езиковите знаци и техните значения са добре известни. Преоценени и от лексикографска позиция, вече са представени (Касабов 2006, 2008²) методите за изследване на значението, основани на семиотичната лингвистична теория на Ф. дьо Сосюр, развити като метод за установяване на семантичните опозиции от А. Греймас в т. нар. от него *семиотичен квадрат*.

Тук на специално обсъждане се подлага друг семиотичен метод за изследване на значенията, основан на *знаковата теория на*

Ч. С. Пърс, който, както е известно, предлага 3 базови деления на знака с по три подразделения: 1. Като вид знак (или спрямо себе си) – знак-качество (или качествен знак), знак-екземпляр (или единичен знак) и знак-тип (обобщаващ знак). 2. Спрямо предмета на означаване – знак-икона (иконичен знак), знак-индекс (индексален знак) и знак-символ. 3. Спрямо интерпретантата-значение на знака – знак-рема (или дума), знак-дицент (или в изказване) и знак-аргумент (или семантична мотивация, системно-езиково обосноваване на пригодността за означаване на знака). Тези 3 вида знаци според съответните им корелации (Пърс 1998: 296) може обединено да се представят в следната матрична схема:

ЗНАК	Спрямо себе си (като вид знак)	Спрямо предмета – Обект	Спрямо интер- претантата
1 корелат	Знак-качество	Икона	Рема
2 корелат	Знак-екземпляр	Индекс	Дицент
3 корелат	Знак-тип	Символ	Аргумент

Ето и същата матрица в *интерпретацията на Кл. Гуери* (Гуери 2009), наречена от него *семиотичен нонагон*:

ЗНАК	СРАВНЕНИЕ ВЪЗМОЖНОСТ ФОРМА	ПРЕДСТАВЯНЕ АКТУАЛИЗАЦИЯ СЪЩЕСТВУВАНЕ	МИСЪЛ НЕОБХОДИМОСТ ЦЕННОСТ
1 корелат ТЕОРЕТИЧНА ВЪЗМОЖ- НОСТ	1. ФФ <u>РАЗЛИКА</u> Знак-качество	2. СФ Икона	3. ЦФ Рема
2 корелат ИКОНО- МИЧЕСКА ПРАКТИКА	4. ФС Знак- екземпляр	5. СС <u>РАЗЛИЧНО</u> Индекс	6. ЦС Дицент
3 корелат КУЛТУРНА СТРАТЕГИЯ	7. ФЦ Знак-тип	8. СЦ Символ	9. ЦЦ <u>РАЗЛИЧАВАНЕ</u> Аргумент

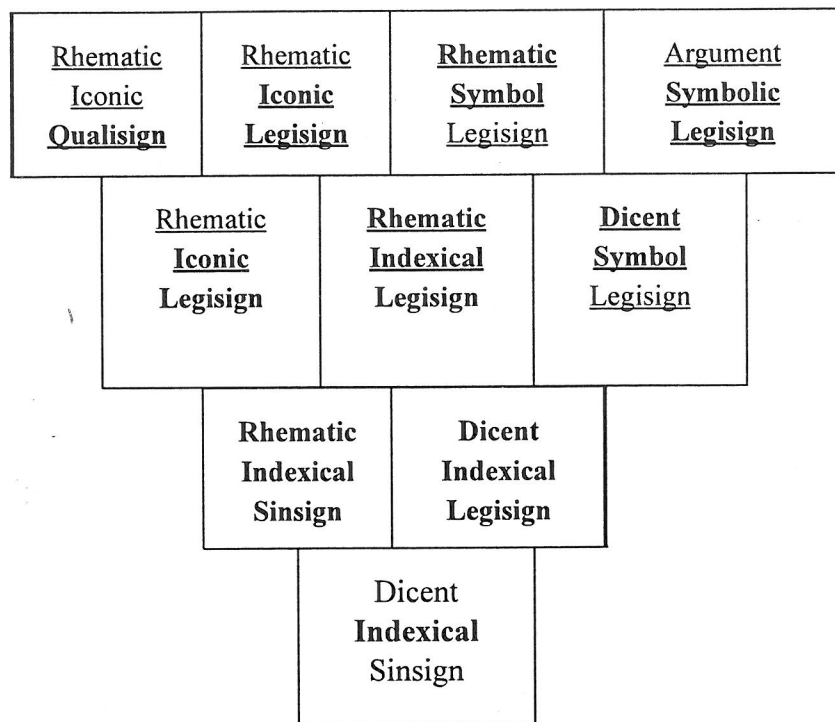
За да бъде разбран, знакът трябва да се разгледа в неговото ставане, възникване. От гледна точка на човешката **необходимост**, даден знак (напр. *дом*) може да се разглежда като нещо *различно* (5), възникнало от елементарно (въз основа на всекидневния опит) *различаване* (9) на ‘място за обитаване’ от други места и неща, като подходящо за целта (удобно, приятно, добро, еуфорично) или неподходящо (неудобно, неприятно, лошо, дисфорично). Различаването, най-общо казано, се свежда до *разликата на качеството ‘обитаемост’* (1) по отношение на всичко останало.

От обратната гледна точка – на **възможността**, знакът *дом* може да възникне от абстракцията или качествения знак *обитаемост*. Тази гледна точка на теоретичната възможност е като гледната точка на архитекта, който трябва да превърне тази абстрактна качествена възможност в актуализирана възможност като от абстрактния знак-качество *обитаемост* (1) постига **образен знак-представа** (2) за нещо с такова качество, т. е. като отделно ‘обитаемо’ нещо, *предмет* със специфична за него схема, форма и фигура. Това представяне е или образ на въображението, или някаква конструктивна схема-чертеж, или модел-имитация на ‘нещо, подходящо за обитаване’ и може да бъде именувано със знак-дума (3) като *дом, къща, дворец, храм...* Това обаче (1, 2 и 3) са само теоретични възможности за възникване на знак – качествен, иконичен (образен) и словесен или това е архитектурно-дизайн на знака, съответстваща на архитектурата-дизайн на проектирания дом. И така, за да бъде представен домът като актуално съществуващ, той трябва да бъде материализиран или (поне веднъж) построен от съответни материали и по подходяща технология за изпълнението на архитектурния проект. Така също, за да бъде представен като актуално съществуващ, всеки знак трябва да бъде физически материализиран, според възможните физически, технологични и възприятелни условия, в предметно тяло или в светлинно или звуково отделно цяло – знак-екземпляр (4), който актуално да представя като нещо **различно**, като знак-индекс (5) себе си или друг предмет, който е като него или с който е в някакво отношение. Такъв предмет-знак, като знак-индекс, се актуализира в изреченска фраза чрез предикативно приписване на съществуване, наред с признак на предмета, който назовава като знак-дицент (6).

Предметът на словесния знак обаче, за да стане реално и постоянно съществуващ (а не само актуално и моментно) трябва по

форма да бъде знак-тип (7), за да може да има реално съществуване като словесен знак-символ (8) с постоянно значение, свързан с другите думи-символи в езика. И накрая, този знак трябва да стане осъзнаван като словесен символ, интерпретиран и разбираен именно като звуково-осмислен предметно-образен символ в общностно утвърдените му конотации като обосновани (в общественото мнение – *doxa*) ценности-значимости или като знак-аргумент (9).

Като следващ етап на семиотичен анализ на езиковата семантика (или т. нар. **качествен семиотичен анализ**) може да се използва следната триъгълна *Схема* на Пърс (с използваната от самия него номерация и шрифт) от съседни квадрати за 10-те възможни типа знаци, получени от комбинациите на всяка от 3-те знакови триядълби (*икона, индекс и символ*) с 3-те им корелации (по *възможност, практика и култура*) (Пърс 1998: 296):

Като се следва принципът на тези формални знакови схематрици, може да се направи опит за систематизиран съдържателен анализ на езиковия знак и неговото значение, както следва в 10-те възможни прояви на знака:

<u>Дума-Обр-Признак</u> 1-2-3 Словесен образен При знак /Качествен знак/ Знак-име за същностно качество – Различителен признак (напр. <i>вещественост, твърдост, звучност</i>) Назовано същностно качество	<u>Дума-Обр-Тип</u> 7-2-3 Словесен Образен Тип-знак <u>Ейдос-Сигнификатор</u> – Обобщен стилизиран образ на назован общ предмет Предметно-образно значение на дума	<u>Дума-Симв-Тип</u> 7-8-3 Словесен Символ Пълнозначна дума-название – Общ символ-сигнифик – денотативно назован общ предмет Предметно-образно-поятитийно значение на дума (в полисемни системни отношения)	<u>Идея-Симв-Тип</u> 7-8-9 Аргумент в Символен Тип-знак Докса – Мотивирано обосноваващо системно разбиране на същността на думата-символ (Аргументираност на) Идея = (Убеждение за) Същност
<u>Дума-Обр-Екз.</u> 4-2-3 Словесен Образен Единичен знак за конкретен предмет – Образно назоваване само чрез някое качество на конкр. предмет Образна употреба (поетичен образ)	<u>Дума-Инд-Тип</u> 7-5-3 Словесен индексален Тип-знак <u>Денотатор</u> – Посочващо название за предмет-тип (<i>като с Деиксис = 'това'</i>)	<u>Израз-Симв-Тип</u> 7-8-6 Информат. Изказване за предмет чрез Символ като сигнификат. –денотативно и предикативно свързано Пълнозначна дума в (съставно) сказуемо (сказуемо определ.) - <u>Предикат в пропозиц.</u> (X) '(e) човек' = дицент	

<u>Дума-Инд-Екз.</u> 4-5-3	<u>Израз-Инд-Тип</u> 7-5-6
Словесен индексален Единичен знак за конкретен предмет Индикатор	Изказан индексален Тип- знак, носещ опред. информация за предмет Деиктично изразен Идентификатор , напр. в (-Кой е на този портрет?) '- (Това) е Цезар' Посочващо-информат. Изказв. за нещо-тип
Посочващо назоваване на конкретен предмет	

Израз-Инд-Екз. 4-5-6

Изказан индексален единичен
знак за конкретен предмет, *като*
напр.
Конкр. вик = '– Хей! (пази се от
тук); – Лео! (ела тук)'
– Посочващо изразена индикац.
с пряка ситуатив – на информац.
за конкр. предмет – Актуален
факт

И така, езиковият знак или думата-име може: 1) по принцип да **квалифицира същността** – чрез назован диференциален **образен признак** като напр. *звучност, светлост (цветност), твърдост (тележност)* или "само да денотира чрез общи съставящи или прилика с предмета" (Пърс 1998: 294–296); 2) да **представя обобщен образ на назован общ предмет** (чрез *образност в значението на думата*) или "доколкото всяка негова употреба въплътява определено качество, което предизвиква идея за такъв (подобен) предмет" (Пърс, пак там); 3) да **означава** (като пълнозначна дума-название чрез своето *предметно значение*) или като "свързан с предмета по асоциация с общи идеи така, че неговата употреба предизвиква образ, основан на навик или предразположение на мисълта, с тенденция за създаване на общо понятие (така употребата му е знак на предмета, който попада под това понятие)" (Пърс, пак там); 4) да създава **убеждение чрез аргументирано разбиране** на същност като *идея* (или като мотивирано обосноваващо системно разбиране на същността на думата-символ

като *докса*); 5) да **назовава образно конкретен предмет** (чрез *образна употреба*, напр. "поетичен" образ) или на "употреба, доколкото определя само в някое свое качество предмета (като чиста прилика)" (Пърс, пак там); 6) да **обозначава денотативно** (като чрез *деиксис*) или "установен тип знак, който изисква всяка негова употреба да е реално повлияна от своя предмет така, че да насочва вниманието към този предмет" (Пърс, пак там); 7) да **значи нещо определено и обобщено в изказване** (като пълнозначна дума в предикация) или "тип знак, информативно изказване за предмет чрез символ (образно понятие) като за съществуващ и като актуално свързани сигнификативно-денотативно в предикация (пропозиция)" (Пърс, пак там); 8) да **посочва индексално конкретен предмет** (като индикатор) или "доколкото насочва (образно) вниманието към денотирия предмет, който го е причинил" (Пърс, пак там) и 9) да **идентифицира обобщено посочващо в изказване** (чрез деиктичен израз) или "установен тип знак, който изисква във всичките му употреби да е реално повлиян от своя предмет така, че да осигурява определена информация за предмета (като включва образен тип знак да сигнифицира и индексален тип знак да денотира съдържанието на информацията)" (Пърс, пак там) в 10) **посочващо изказване** за конкретен, актуален факт, предмет или "като употреба, която позволява (образна) информация (чрез индикация) за своя предмет само като за актуален факт" (Пърс, пак там).

Или всяка дума-име (напр. *животно*) може да бъде разглеждана семантично в различни **функции** като:

1. Етимон – признак-денотатор – същността качество = 'живост'
2. Ейдос – сигнификатор – образно предм. Значение = 'живо подвижно същество'
3. Символ – сигнификативно-образно-понятийно = 'висш вид живо същество
денотативен номинатор предметно значение (различно от човека)'
4. Логос (като *идея, докса*) – аргумент за разбиране = ако *е животно*, то е '*живо* и следов. *смъртно*' + '*вид същество, но не-човек*'
5. Епитет – атрибутор – образна употр. (поет. Образ) = *животно*(то в човека) = '*животинско*' = 'естествено, диво'
6. Онома (като *тема*) – денотатор – название, име = *животно* – в номинатив

7. Епос (като рема) – определител – в сказуемо = *е животно* – втори номинатив (глагол или сказ. определ.) = 'е живо' = 'живее, *животинства'

8. Деиксис – индикатор – ситуационно означение = (това) *животно* (напр. кучето тук)

9. Фема – информатор – в деиктичен идентификационен израз = (Ето (букв. 'изказване-съобщение') това) *е животното*

10. Реплика – информатор-индикатор – в конкр. = (- Хей, това) *е* (моего, (букв. 'пореден изказ' (като в диалог)) актуален израз търсеното) *животно*

Казано още по-ясно, всяка дума (като напр. *животно*, *камила*, *камък*) има конкретно образно предметно информационно значение в конкретен акт на говорене, "реплика" в ситуация с посочване на предмета като факт, подобно на репортаж "от мястото на събитието" – 10. Тази дума има и ситуационен тип, посочващо своя предмет информационно значение /9/, включващо образното ѝ предметно значение /2/ за сигнификация и значението ѝ като денотатор /6/, реализиращо се в конкретни изказвания за всяка контекстуално подходяща актуална ситуация. Такава дума има и предикативно обусловено значение в сказуемо на изречение /7/, където обединените в думата-символ /3/ нейни сигнификативно /2/ и денотативно /6/ значение са представени и като реализирано свързани в казането на нещо за нещо чрез изреченската предикация-пропозиция.

Същата дума има значения и самостоятелно, без контекст (извън актуален акт на изказ и типично ситуативно изказване или без да е свързана в изречение). Тя може самостоятелно да има значение на денотираща конкретен реален предмет (напр. *камила*) пред очите в актуална ситуация /8/. Тази дума може да има значение на денотатор /6/ на даден предмет само чрез името (названието) си, както думата *камила* денотира или "посочва предмета **камила**" за този, за когото животното не е пред очите му, но го разпознава чрез названието. А такива посочени предмети и животни може да са и **зебри**, и **грифони**, и **химери**, т. е. не само, които не са пред очите, но и които "не съществуват" (в зоологията), но се разпознават благодарение на общностно споделяните значения за тях, основани на образната представа чрез въображението и получавани от рисуванни ("монтирани") образи, описания и въз основа на връзката на думата с останалите думи за подобни животни. От друга страна, думата, взета самостоя-

телно, може да има значение само на ("поетичен") образ /5/, т. е. само на една представителна за цялото част или характерно качество като *гърбища* или *гърбавото* (*животно*) за камила, но и *животно* (за див човек). Думата може да има значение само като название на характерно, (етимонно) различително качество /1/ като напр. *живост*. Може и да се схваща само в значението ѝ на образ на назовавания от нея предмет или в образното ѝ значение /2/. В пълнотата на своето значение обаче е самостоятелно разглежданата дума като символ /3/, в нейното предметно-понятийно значение или в собствената ѝ полисемантична цялост и семантична обвързаност с останалите думи като нея (а чрез тях и с всички останали думи в езика). И още по-обхватно, думата-символ е акустично-смислова и денотативно-сигнификативна образно-понятийна единна цялост, способна да назовава всички предмети-екземпляри, осмисляни в тип чрез нея.

Следва да се каже нещо и за думата-символ като интерпретационно обосновано разбрана самостоятелна дума-аргумент /4/, т. е. за думата не като (научно) понятие-термин или като нейна дефиниция, а по-скоро като стремеж към постигане чрез нея на *идеята* за предмета ѝ в идеал, реализиран обаче в културната практика като разбиране-убеждение или *докса*. В многобройните изказвания и разкази, и в безбройните изреченски твърдения думата се утвърждава многократно (и от някои говорещи – авторитетно) до такава степен, че хората да придобият убеждение в нейния смисъл и адекватност. По този начин се постига разбиране на думите в езика не само като за актуално означаващи пълнозначни думи-символи с предметни значения, но и като общностно споделяно мнение, основано на безбройни повтарящи се аргументирани разбираня-убеждения (*doxa*) за тези символи като за **реални** пълноценни думи-знаци на нещата-предмети. Тази реалност на думите като знаци се основава на многократно повтаряните актуални (синтагматични) свързвания на думите помежду им, както и на думите с означаваните от тях предмети.

Многобройните повтарящи се речево-езикови употреби на дадени думи за даден тип предмети и за определени конкретни предмети от този тип води до убеждаващо умозаключение за закономерността на значенията на думите и техните означения по пътя на *индукцията*. Способността за закономерното означаване на даден тип предмети (при всяко изказване) с определена дума и пра-

вилното денотиране на конкретните предмети от този тип чрез тази дума осигурява такова убеждаващо умозаклучение от *дедуктивен* тип. Най-често обаче такива убеждаващи умозаклучения се постигат интуитивно чрез асоциативните (парадигматични) отношения между пълноценните думи-знаци по принципа на емблематични (по принципа на синекдохата) примери или предимно реторически тропи, или убеждения в резултат на вероятностни умозаклучения (чрез реторическата аргументативна фигура на ентимемата) от възможно-вероятностни предпоставки (премиси), установени като общоприети мнения т.е., като *хипотетични (абдуктивни) умозаклучения*. Така, чрез взаимодействащото убеждаващо влияние на многократно повтарящите се реторични индуктивни, дедуктивни и хипотетични аргументативни интерпретации, допълвани от *общностните функционални конотации* и от несъзнаваните, интуитивни културни и персонални предпочитания (на “езиковото чувство”), заедно с *мотивите за емоционално-оценъчните конотации* се установяват споделяни общностни мнения */doxa/* като *правдоподобно знание* за предметната същност или значението на всяка дума с тенденция за бъдещо *познание на истината (идеята)* за същността на думата-символ, а чрез нея – и за предмета, който тя означава.

* * *

Най-важен, обаче, остава проблемът за дефинирането на семантиката на думата или за нейното лексикографско определение в тълковен речник. От казаното до тук става ясно, че семантиката на думата включва и някакво не само индивидуално, но и социално споделяно разбиране за нейното предметно-символно значение, т.е. имаме не само някаква *представа*, но и някаква *идея* за нейното знаково означаване, като един вид схващане-понятие, в резултат на разбиране-убеждение или *докса*. Посочено бе, че това съозначаващо интерпретационно разбиране се отлага като значимост или *конотация* на значението и се допуска, че конотацията е не само значимо съ-означаване, а и един вид мета-значение от антропологичен, социален или психологичен тип, но имплицитно и недоосъзнавано.

Преди всичко, трябва да стане ясно какво е това в лявата част на речника, което подлежи на дефиниране в дясната му част, като негово семантично съответствие или дефиниция. И ако това е ду-

мата, различават ли се типове думи, изискващи различни типове дефиниции и коя семантична разновидност (от 10-те показани погоре) се представя от заглавната дума в основната ѝ (номинативна за имената) форма. Известно е още от времената на Аристотел и на Дионисий Тракийски, че по лексико-граматични категории (части на речта) думите са категорематични (или категориални, участващи в изреченска предикация, самостоятелни или пълнозначни като имена и глаголи) и синкатегорематични (или некатегориални, неучастващи в предикацията, несамостоятелни или непълнозначни думи – “връзки”). Смята се, че съществителните имена биват собствени – назоваващи единични лица и предмети-обекти и нарицателни – назоваващи класове или типове-предмети. Общоприетото схващане е, че като персонални означаващи или означаващи индивидуално съществуващи предмети, собствените имена нямат място в тълковен речник, а в енциклопедичен, тъй като те не са названия за предмети-типове и съответно – нямат обобщаващо понятийно значение (подобно на личните и показателните местоимения и наречия, които обаче, заедно с останалите служебни думи се включват в словника на тълковния речник).

За да се достигне до спецификата на дефиницията на думата, е необходимо да се изяснят по-простите случаи на дефиниране на собствените имена и на термините в енциклопедичен речник. Ако се приеме, че собствените имена нямат обобщаващо понятийно значение, а термините – напротив – имат само такова обобщаващо понятийно значение, се оказва странно, че те заедно попадат за дефиниране в енциклопедичен речник (след като са изключени от тълковните речници). Една от най-характерните особености на енциклопедиите (както и на речниците за деца) е използването на илюстрации като снимки, рисунки, схеми и карти. Те служат за подпомагане на словесните терминологични дефиниции, така както подбрани словосъчетания и кратки примери от класическата литература служат за подкрепа на дефинициите на думите в тълковните речници. Снимката (или портрета, статуята) на някого подкрепя визуално собственото му име като индексално название на малко познат човек, който трябва да бъде някак си и съдържателно идентифициран. Дефиницията на собственото име винаги се състои от следните (обикн. необходими и достатъчни) типове негови пред-

кати: 1) (дата и място на) раждане, произход и (имена на) родители, семейство, 2) образование и (професионална) квалификация, 3) подвизи и деяния, 4) прославяща квалификация (бог, герой, светец, цар, генерал, просветител...), 5) легендарно и актуално безсмъртие. Всеки пример за собствени имена (от *Херострат*, подпалил храма на Артемида в Ефес, за да се овековечи и *Александър Македонски*, завладял целия свят, до *Гюро Михайлов*, изгорял, без да напусне поста си) от която и да е енциклопедия показва такава дефиниционна схема. Изглежда странно, но се оказва, че имената на героите – реални, легендарни или митични – са в енциклопедиите именно защото и героите, и имената им са станали *символи* на дадено общество и епоха или на човечеството и вечността чрез подвига, героизацията и легендарното им безсмъртие (независимо дали те са *Елвис*, *Майкъл Джексън* и *Мадона* или *Орфей*, *Калас* и *Карузо*). Така, личното име е индекс, когато е име на абсолютно непознат (или срещнат за първи път) човек, а всъщност индексът се символизира, когато името започва да става известно със значими качества на човека и става символ, когато добие обществена значимост и значение сред имената на благодетелите, звездите и героите в обществото. Глорификацията води не само до именуване на географски обекти с имена на герои (като *Вашингтон* и *Париж*, *Петербург* или *Александрия*), но и на нарицателни имена (като *хортензия*, *ситует* или *луидор*), обикновено лексикализирани първоначално като термини.

На свой ред и тези термини подлежат на дефиниране в енциклопедичен речник и то, често в две съседни или дори в една и съща статия след заглавна дума, изписана в блок-шрифт (т.е. вместо и с главна, и с малка буква). От обратната гледна точка, отново се оказва странно, че абстрактното и прекалено обобщено понятийно значение на думите-термини няма как да се изясни, тъй като името-термин не се свързва с някакъв образ на предмета, който назовава. Отново за изясняване на неясните терминологични названия в енциклопедиите се предлагат рисувани илюстрации и чертежи-диаграми. Словесната дефиниция следва класическата схема *genus proximum – differentia specifica*, произход, строеж, функции, използване.

Дефиницията е резултат на разбираща интерпретация, т.е. от гледна точка на логоса в думата. От тази позиция, като символ, думата е, преди всичко, идентификация на онома-название (дено-

татор) с ейдос – образно предметно значение (сигнификатор), т.е. думата-символ е сигнификативно-денотативен номинатор с образно-понятийно предметно значение. Този символ като субект-тема (в номинатив) се проявява в сказуемна позиция като обект-рема, в която идентифициращият название с предметния образ символ-денотатор се утвърждава и с основните характеристики на своето образно-понятийно предметно значение в акта на предикативно изказване, т.е. явява се в ролята на свой собствен предикат (втори номинатив) – или в присъщо му действие (състояние), и/или в характерен свой признак-качество. Тези семантични признаци (като негови присъщи значимости) изразяват структурата на образно-понятийното предметно значение, т.е. в своята йерархична подредба те съставят дефиницията на значението на думата-символ. Когато се съставя терминологична дефиниция, тя представлява йерархия на включените в нея съществени понятийни предметни признаци-значимости. Тълковната дефиниция пък представлява йерархия на включените в нея съществени за предметния образ на думата-символ семантични признаци-значимости. Най-важни такива признаци (като възможност за съществуване и съответно описание) на всеки цялостен образ на даден предмет (като фигура) са схематичните му признаци, представящи го като отделно, вътрешно организирано, цяло със съответните му съставни части и формалните признаци, поддържащи инвариантността на формата му в различните ѝ варианти. Тези признаци, обаче, не намират експлицитен израз в дефиницията на значението на думата-символ, а се оставят за подразбиране, доколкото образът на думата е предметен, и съответно (по импликация), не може да не притежава базовите характеристики на всеки предмет-тип и на неговия образ. Самата предметност (субстантивност) е и първа, и базова лексико-граматична категоризация на всяка дума-съществително. Още с тази първична категоризация, предметният образ (като типичен) се явява вид от род (от семейство, от клас, от царство, напр. *животни*) одушевени или неодушевени същества или неодушевени предмети и артефакти. Затова в дефиницията всичко това се оставя на подразбиране и в нея се включва само най-близкият род, към който принадлежи даден вид предметен образ, заедно с най-характерните му (качествени) различителни признаци, по които той може да бъде разпознат сред подобните си

и сред всичко останало (напр. *стол* = 'вид мебел за седене на един човек' с пропускане на подразбиращото се: 'неодушевен предмет', 'артефакт' и 'хоризонтална основа-седалка', 'на височина до около коленете', 'на четири (три или пет) крака', 'със или без облегалка', 'материал, от който е направен' и т.н.). Дефиницията съдържа необходимите и достатъчни различителни признаци, комбинацията от които да може да предизвика обобщен образ на представата за дефинирания *предмет, образно свързан със седящ човек*, както е в случая с този пример.

Адекватността (сполучливостта) на дефиницията семантично се подкрепя дублиращо чрез синекдохичния епитет-атрибутор в смислово подходящите лексикализирани образни употреби-значения, от една страна и от многобройните адекватни употреби на символа в актуални информативни изрази, от друга. Това е причината в речниковата статия да се прилагат илюстративни речеви примери, както и да се отделят епитетно-образни значения (и фразеологизми).

Принципно различна е спецификата на терминологичната дефиниция, която се състои от йерархията на включените в нея съществени понятийни предметни признаци-значимости. Значението на думата-термин се стреми да стане понятие (със загуба на словесната образност) на предмета. За да бъде разбрана думата-термин, тя се интерпретира, преди всичко, като идентификация на онома-название (денотатор) не с ейдос (сигнификатор), а с понятийно предметно значение, т.е. думата-термин е денотативен номинатор с денотиращи същностните качества на предмета признаци. Така терминът (изглежда) се оказва на нивото на индексалната денотация на индивидуален клас обекти, отнасящи се директно към актуалната действителност на опита. Такива обекти, обаче, се систематизират според абстрактни различителни признаци в думи-термини, чиито семантични съдържания се дефинират чрез йерархизирането на такива качества-абстракции. Думите-термини не са същински индекси-денотатори на екземплярни предмети, а се превръщат в символи на индивидуални предмети-тип със собствено терминологично значение. За да бъде разбрано такова значение, дефинирането му изисква експлицитно изброяване (в йерархичен ред) на абстрактните различителни признаци за същностните качества на предмета. И тъй като е абстрахирано от образността на предмета, терминологи-

гичното значение трябва да включва признаците, които бяха оставени на (образно) подразбиране при дефинициите на обикновените думи-символи. Връщането към примера с обикновеното значение на думата-символ *стол* (= 'вид мебел за седене на един човек') показва, че значението на тази дума като термин не може да бъде дефинирано по този прост начин, а изисква задължително включване (а не пропускане по подразбиране) и на вече изброените признаци: 'неодушевен предмет', 'артефакт' с 'хоризонтална основа-седалка', 'на височина до около коленете', 'на четири (три или пет) крака', 'със или без облегалка', 'материал, от който е направен' и т.н. Ако има съмнение, че дума като *стол* може да добие терминологично значение (напр. в мебелната индустрия), тя може да бъде заменена с дума-термин като *трон* и изброените дефиниционни признаци да се приложат за изясняване на терминологичното ѝ значение, което ще се окаже почти същото (с необходимите изменения).

В **речниковата статия** (като цяло) се представя за дефиниране думата като символ, т. е. като езикова реалност (напр. *живея, живот, животно, жив*). От лявата страна на Речника е думата като название, име-онома (като тема, денотатор), която се дефинира и формално е в именителен падеж, когато е (съществително) име, но съдържателно е в общ (потенциално включващ неутрализираните останали падежи) акузативно-номинативен падеж. В дясната страна на **Речника** е дефиницията на значението на думата като *рема*, т.е. като носеща информация за означавания от нея предмет (като в ситуация на актуално знаково съществуване), където тя се схваща в ролята ѝ на сказуемо или сказуемо определение. Така както глаголът-сказуемо изисква субект на действието или субект и обект (когато е преходен), така и изреченско-предикативната форма на дефиницията представя значението на думата-име както в сказуемното определение, като номинативно-акузативно (не толкова като субект, а главно като обект на съществуване с характерни свойства или в неговото ставане и признаване), т.е. фактитивно. Дадена дума в сказуемо е не само обект на изреченско изказване, но и обект на мисълта (напр. образът-представа за 'камила') *като за съществуващ предмет (жива камила)* и съответно – обект на тълкуване в дефиницията на думата. Тази обектна функция обяснява **предметния характер на значенията на думите**. Тук не става дума за (почти)

общоразпространената референциална илюзия, водеща до заблудата, че дефинициите описват знаково автономни предмети от т.нар. обективна действителност. Повече от ясно е, че при дефинициите на думите *камила*, *магаре* или *кентавър* не се имат пред вид камилата пред погледа в зоопарка, нито магарето Марко от съседния двор или кентавърът Хирон от гръцката митология, а “предметите” на думите (обобщените предметните образи на представата за) **камила**, **магаре** и **кентавър** (изобщо), които съответните думи (могат денотативно адекватно да) назовават.

Бележки:

¹Вж. Касабов, И. 2006: *Грамматика на семантиката*, С., Изд. на СУ “Св. Климент Охридски”.

²Теориите на лексико-семантичните полета и приложението им са предмет на друга работа: Касабов, И. 1990: *Семантичен речник-минимум*, С., Изд. на СУ “Св. Климент Охридски”, където е представена и лексиката на българския език, организирана в 17 такива полета.

Цитирана литература:

Касабов 2006: *Грамматика на семантиката*, С., Изд. на СУ “Св. Климент Охридски”.

Касабов 2008: *Лингвистиката между строгите науки и свободните изкуства*, С, Изд на НБУ.

Пърс 1998: Peirce, Ch. S., *The Essential Peirce*, Vol. 2, Indiana University Press, Bloomington.

Гуери 2009: Guerri, Cl. F., *The Semiotic Nonagon*, Presentation in Early Fall School of Semiotics, Sozopol'2009.